

WOJCIECH DZIEDUSZYCKI

ZAGADNIENIE PRZEŁOMU W GARNCARSTWIE POLSKIM W ŚWIETLE BADAŃ NAD XIII-XIV-WIECZNYMI MATERIAŁAMI CERAMICZNYMI Z KRUSZWICY

Streszczenie referatu wygłoszonego na posiedzeniu naukowym
Zakładu Archeologii Wielkopolski IHKM PAN w Poznaniu
w dniu 17 III 1977 r.

Zagadnienie przełomu w garncarstwie polskim w 2 poł. XIII-XIV w. podnoszone było już niejednokrotnie w literaturze przedmiotu¹. Problem ten wiązano z głębszymi przemianami natury gospodarczo-społecznej zachodzącymi u schyłku wczesnego średniowiecza. W przypadku Kujaw procesy te szczególnie ostro zarysowały się w kruszwickim kompleksie osadniczym, z którego pochodzą analizowane zespoły ceramiczne. Na uwagę zasługiwała zwłaszcza ceramika z terenu II podgrodzia wczesnośredniowiecznego (stanowisko 4), zalegająca na warstwie pożarowej, którą wiązać możemy ze wzmiankowanym w źródłach spaleniem podgrodzia w 1271 r. Górną cezurę omawianych zespołów ceramicznych stanowiły obiekty osady rzemieślniczej z 2 poł. XIV w. Wspomnieć też należy, że odkryto tutaj także brakteaty strzałowskie z końca XIII-1 poł. XIV w.²

Analiza ceramiki z poziomów osadniczych generalnie datowanych na okres XIII/XIV-1 poł. XIV w. dowiodła istnienia jej powiązań z zespołami wczesnośredniowiecznymi; zaobserwowano także głębokie przemiany zarówno w asortymencie używanych form naczyń, jak i w zakresie upowszechnienia ceramiki stalowszarszej. Widoczne więc były zmiany i w technologii, i w technice wykonywania naczyń oraz zanik niektórych form tradycyjnych, lub też ich nikła frekwencja. Sugerowało to, że zespoły te pochodzą z okresu przejściowego, w którym można stwierdzić współistnienie kilku nurtów w produkcji garncarstwa polskiego.

Porównując zespoły kruszwickie w zakresie frekwencji ceramiki stalowszarszej i tradycyjnej do innych zespołów z ziem polskich zauważono, że najbliższe w tym względzie były pochodzące z Międzyrzecza i Gdańska (z XIII/XIV-1 poł. XIV w.). W mniejszym stopniu widoczne są tu nawiązania do zespołów znajdujących w obrębie zamków (np. Toruń, Świecie), klasztorów i osad nowo lokowanych. Stwierdzono więc, że w końcu XIII-1 poł. XIV w. zaobserwować możemy dwa główne nurty wy-

¹ Por. J. Kruppé, *Garncarstwo warszawskie w wiekach XIV i XV*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1967, s. 13 i n. oraz Z. Kurnatowska, *Główne momenty w rozwoju wczesnośredniowiecznego garncarstwa polskiego*, Kwart. HKM, R. XXI: 1973, z. 3, s. 444 i n.

² S. Suchodolski, *Kruszwica, pow. Inowrocław. Monety z badań wykopaliskowych z lat 1948-1973*, „Wiadomości Numizmatyczne”, R. XVIII: 1974, z. 2/68, s. 114, 118.

twórczości garncarskiej: pierwszy dominuje w ośrodkach o starszych tradycjach osadniczych i charakteryzuje się dużym jeszcze udziałem ceramiki tradycyjnej, drugi — widoczny na terenie miast i osad, zamków i klasztorów — cechuje spora ilość ceramiki stalowoszarej. Za przyczyny determinujące to zróżnicowanie uznać można w równej mierze liczne lokacje miast, rozwój handlu i rękodziela, a zarazem procesy te świadczą o dopływie wielu nowych idei charakteryzujących okres przechodzenia na nowy etap rozwoju gospodarczo-społecznego. W świetle tych danych można przypuszczać, że osada kruszwicka w XIII/XIV-1 poł. XIV w. należała do mniejszych ośrodków. Z okresem postępu w garncarstwie kruszwickim można wiązać dopiero 2 poł. XIV w. W rozważaniach nie pominięto roli kształtujących się organizacji cechowych, regulujących rozmiary i systemy produkcji standardowej. Narzucając nowe wzorce i sposoby produkcji poprzez wydawanie statutów cechy eliminowały z terenu objętego swą jurysdykcją konkurencyjną wytwórczość tradycyjną³. Ta ostatnia egzystowała jeszcze w ówczesnym garncarstwie wiejskim aż po okres masowej unifikacji. W przypadku więc omawianego etapu przemian postulowano wprowadzenie nowej fazy rozwoju ceramiki (fazy F). Dolną cezurę chronologiczną stanowi tu 3-4 ćw. XIII w. Górna cezurą zamyka się ok. poł. XIV w. W następnych okresach widoczne jest całkowite wyparcie ceramiki nawiązującej do tradycji wczesnośredniowiecznej i pojawianie się w szerszym zakresie nowych kategorii naczyń, często określanych jako: pomarańczowe, ceglaste, kremowe i in. Okresy te trwałyby aż po czas upowszechnienia się techniki toczenia naczyń, a więc po 2 poł. XV-pocz. XVI w.⁴

³ M. Kwapieńowa, *Przygotowanie garncarzy do zawodu w świetle polskich statusów cechowych*, Studia z Dziejów Rzemiosła i Przemysłu, t. 6: 1966, s. 76 i n.

⁴ Kruppé, *op. cit.*, s. 16 i n.